

Петришен О. Г.,

Донбаський державний технічний університет, м. Алчевськ

ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНІ СЛОВА ЯК ГОЛОВНЕ ДЖЕРЕЛО ПОХОДЖЕННЯ «ХИБНИХ ДРУЗІВ» ПЕРЕКЛАДАЧА

Стаття присвячена питанню інтернаціоналізмів та псевдоінтернаціоналізмів кількість яких постійно зростає в українській мові. Розглянуто основні причини труднощів з якими стикаються перекладачі. Подано дефініції понять «інтернаціоналізмів» та «псевдоінтернаціоналізмів». Вказано, що це питання потребує уваги, аналізу та серйозного осмислення.

Ключові слова: інтернаціоналізми, псевдоінтернаціоналізми, термінологія, лексичні одиниці, взаємовплив мов, науково-технічна термінологія.

Статья посвящена вопросу интернационализмов и псевдоинтернационализмов, количество которых постоянно увеличивается в украинском языке. Рассмотрены основные причины трудностей с которыми сталкивается переводчик. Поданы дефиниции понятий «интернационализмов» и «псевдоинтернационализмов». Указано, что этот вопрос требует внимания, анализа и серьезного осмысления.

Ключевые слова: интернационализмы, псевдоинтернационализмы, терминология, лексические единицы, взаимодействие языков, научно-техническая терминология.

The article is devoted to the question of international words and pseudointernational words the number of which is constantly increasing in Ukrainian language. The main reasons of difficulties the translator is faced with are considered in the article. The definitions of «international words» and «pseudointernational words» are given. It is stressed that this question needs attention, analysis and serious comprehension.

Key words: international words, pseudointernational words, terminology, lexical unit, language interference, scientific and technical terms.

Нинішній етап розвитку міжнародних політичних, наукових, економічних та культурних зв'язків України із зарубіжними партнерами вимагає якісно нового підходу не тільки до вирішення непростих проблем співробітництва, а й до підготовки висококласних фахівців у сфері міжмовної масової комунікації, одним із напрямків якої є переклад англомовної науково-технічної, інформаційної та художньо-публіцистичної літератури на українську мову.

Переклад є комплексним процесом, оскільки для точної передачі думки оригіналу потрібно не тільки знайти відповідні слова, але й надати їм відповідну граматичну форму, а також звернути увагу на стилістичні чинники які не можна ігнорувати. У зв'язку з збільшенням міжнародних контактів і зростаючої інтеграції світового співтовариства з'явилась велика кількість псевдоінтернаціональних слів. Питання про «фальшивих друзів перекладача» привертає увагу багатьох лінгвістів, але детальне дослідження цієї категорії слів відсутнє.

Труднощі перекладу цієї лексики полягають в схожості форми слів мови джерела і мови перекладу. Проблемою «хибних друзів перекладача» займалися багато вчених – лінгвістів, а саме В. Акуленко, Р. Погорелова, А. Аникин, Ю. Апресян, І. Арнольд, Л. Бархударов, С. Влахов, С. Флорин, І. Гальперин, І. Корунець, Л. Дайненко, Л. Тарануха, І. Жданова, Е. Вартумян, В. Золотогоров, В. Карабан, Л. Черноватий, В. Комиссаров, Я. Рецкер, Г. Тархов та ін.

Інтернаціоналізми як слова, приналежні декільком мовам, і «хибні друзі» перекладача як запозичені слова, що втратили своє перше значення і отримали нове, і у наш час продовжують привертати увагу науковців, не зважаючи на певну розробленість цих проблем у лінгвістиці, зокрема в аспекті перекладознавчому, а не суто лінгвістичному. Не зважаючи на те, що перші нібито повинні допомагати у міжмовному спілкуванні, бути «друзями» перекладача (їхня кількість в активному запасі більшості європейських мов становить більше 10 відсотків), а другі такому процесу заважають, їх «міжмовний» характер певним чином єднає ці дві групи слів настільки, що іноді досить важко провести чітку межу між вищезазначеними мовними явищами [5. с. 202].

Лексикон кожної розвинутої мови включає дуже велику кількість іноземних, за походженням, слів, груп слів і фраз і навіть деякої кількості речень. Ці лексичні і синтаксичні одиниці використовувалися мовою позичальником для того, щоб назвати поняття, до цього часу невідомі в них. Велику кількість запозичених морфем, лексем і синтаксем можна знайти в багатьох європейських мовах. Вони використовуються для того, щоб позначити поняття, що належать до різних сфер людської діяльності чи знань.

Перш за все звернемось до дефініції поняття інтернаціоналізмів та псевдоінтернаціоналізмів. До інтернаціональних слів відносяться слова, що були запозичені з інших мов, – грецької та латинської, а також з сучасних мов (загалом це термінологія: музикальна з італійської мови, балетні терміни – з французької, комп'ютерна та бізнес термінологія з англійської). Такі слова подібні за звучанням, написанням та значенням. Наприклад філософія – philosophy, інфляція – inflation, менеджер – manager [7. с. 15].

Інтернаціоналізми умовно розділяють на: а) соціальну і політичну термінологію, що включає найбільш вживані політичні, економічні, філософські, історичні, соціологічні лексичні одиниці («audit», «bank», «constitution», «parliament», «party», «president», «barter», «sophism», etc.). Сюди також відносяться терміни, що позначають міжнародні юридичні, дипломатичні, численні літературні терміни («drama», «poet», «metaphor», «epithet», «hyperbole», etc.);

б) природно історичну, наукову термінологію («physics», «mathematics», «genetics», «chemistry»), що використовується не тільки в наукових, але також і у літературних працях, засобах масової інформації («chemical»/«physical reaction», «genes», «pneumonia», etc.);

в) численні технічні терміни (назви механізмів і їхні частини «motor», «carter», «starter», «accelerator», «battery»), так само як і назви різних транспортних засобів («bus», «metro», «taxi») і зв'язку («radio», «fax», «telex», «telegraph», «e-mail», etc.).

Окрему підгрупу справжніх інтернаціоналізмів складають прислів'я, приказки, сталі фрази, що вживаються в їхній іноземній формі (тут домінує латинське, французьке, англійське, німецьке походження). Завдяки столітньому вживанню вони стали звичними словами, які відносяться до барбаризмів: «status in statum» / «державна у державі», «repetitio est mater studiorum» (Lat.) / «повторення» – «мати навчання», «finite la commedia» (Ital.) / «настав кінець», «da ist der Hund begraben» (Germ.) / «ось де собака заритий», «O.K., all right» (Engl.) / «усе гаразд», «c'est la vie» (Fr.) / «таке життя». Кількість цих інтернаціоналізмів є практично незмінною. Це тому, що ці ідіоми проникли в різні мови через схоластику, літературні і культурні джерела [6, с. 128-145].

Взаємопроникнення лексики в іноземних мовах – природний і необхідний процес мовного розвитку. Взаємопроникнення слів відбувається з кількох причин. По-перше, з утворенням нового явища або предмету: разом з предметом часто приходиться і його назва. Так з'явилися у нас такі слова як «combine», «communicable», «battery» та ін.

Інша причина – необхідність позначити деякий спеціальний вид предметів або понять. Наприклад, з появою готелів до англійської і української мови увійшло французьке слово «portie» – «портє» (споконвічне українське «слуга» недостатньо ясно указувало б на сферу діяльності цієї особи) [3, с. 234-255].

Найчастіше потреба в назві предметів і понять виникає в різних галузях науки і техніки, тому серед науково-технічних термінів так багато іноземних. Від близьких їм за сенсом українських слів вони якраз і відрізняються суворю визначеністю, специфічністю значення. Якщо порівняти, наприклад, слова «трансформатор» і «перетворювач»: «трансформатор» – особливий прилад для перетворення електричного струму, а «перетворювачем» можна назвати і такий прилад і людину [1, с. 67- 72].

Псевдоінтернаціоналізми – це слова вихідної та цільової мов, які значною мірою збігаються за графічною або фонетичною формою, але мають різні значення. Такі слова ще називають «хибними друзями перекладача» через те, що перекладач може хибно сприйняти подібність форм певних двох слів за подібність і їхніх значень [4, с. 155].

Історично «хибні друзі перекладача» є результатом взаємовпливу мов, які в кількох випадках можуть виникати в результаті збігів, а в споріднених, особливо близькоспоріднених, мовах ґрунтуються на споріднених словах, висхідних до загальних прототипів в мові-основі. Їхня загальна кількість і роль визначаються для кожної конкретної пари мов, обумовлюючись генетичними і історичними зв'язками мов.

З першого погляду може здатися, що «хибні друзі перекладача» здатні вводити в оману лише людей, що починають вивчення іноземної мови і знають її недосконало. Насправді, як відзначають дослідники цієї лексичної категорії, усе виглядає навпаки: основна маса «хибних друзів» (за винятком небагатьох, найбільш наочних випадків, що переважно відносяться до омонімії) виявляється небезпечною саме для осіб, що упевнено і практично задовільно користуються мовою, хоч і ще не досягають ступеня адекватної незмішаної двомовності і тому допускають хибні ототожнення окремих елементів систем іноземної і рідної мов. Так виникають численні семантичні кальки і випадки порушень лексичної сполучуваності або стилістичного узгодження не тільки в процесі користування іноземною мовою, але і при перекладах на рідну мову і навіть в оригінальному слововживанні в рідній мові [2, с. 45].

Але не можна вважати, що подібні помилки свідчать про недосконале володіння іноземною мовою або про недбалість тієї особи, що говорить, тоді як довершене володіння мовою фахівцем (викладачем, перекладачем) попереджує помилки при перекладі. Сучасна теоретична лінгвістика визнає, що володіння другою іноземною мовою в більшості випадків не буває цілком досконалим, а також вільне абсолютно правильне паралельне використання двох мов є лише теоретично допустимою абстракцією. Звідси можна дійти висновку що переважна більшість людей, які володіють мовами, може припускатися помилки в слововживанні і перекладі. Основними джерелами таких помилок є відносини схожості або ідентичності (similarity and near-identity) матеріалу обох мов.

Зокрема, в області лексики саме «хибні друзі перекладача» не тільки особливо часто дезорієнтують перекладача, але деколи можуть вводити в оману і фахівця-філолога (зокрема лексикології, перекладача-професіонала, викладача), що, у разі винятковості таких фактів, не дає підстав відносити його до осіб, що не знає мову [8, с. 373- 381].

Як відомо, мова постійно збагачується новими мовними одиницями, що пов'язано з процесами інтернаціоналізації та глобалізації. Це має свій вплив на слова які ми називаємо псевдоінтернаціоналізмами, або «хибними друзями» перекладача. Дослідники поділяють їх на дві групи: 1) слова, що мають схоже написання та вимову, але зовсім інше значення (accurate – точний, а не акуратний, clay- глина, а не клей, data – данні, а не дата, fabric – тканина, а не фабрика, magazine – журнал, а не магазин, prospect – перспектива, а не проспект, replica – точна копія, а не репліка, resin – смола, а не резина, compositor – складач, а не композитор); 2) слова, що тільки в одному або двох значеннях співпадають з українськими словами, але розходяться в інших (authority – влада, рідко – авторитет; activity – діяльність, рідко – активність; aggressive – енергійний, наполегливий, а не тільки «агресивний»; conference – зустріч, а не тільки конференція; element – стихія, а не тільки «елемент») [7, с. 15, 17].

Отже, інтернаціональна лексика дуже поширена в англійській і українських мовах, а її переклад має свої особливості і викликає деякі труднощі. Ця проблема не знаходить достатнього відображення у двомовних словниках, хоча у спеціальних виданнях присвячених цьому питанню існують деякий перелік цих термінів. Перекладачу слід уважно розглянути цю проблему тому, що не знання цієї термінології може призвести до

серйозних непорозумінь, адже аналогії з рідною мовою часто є помилковими. Підсумовуючи, зазначимо, що в рамках цієї статті ми намагалися лише окреслити та сформулювати проблеми, що виникають при дослідженні такого ніби-то простого прошарку лексики, якими є інтернаціоналізми. Поза нашою увагою залишилися, зокрема, кальки. Поява значної кількості інтернаціоналізмів наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття зрозуміло, потребує уваги, аналізу і серйозного осмислення.

Література:

1. Акуленко В. В. Запитання інтернаціонального словникового складу. – Харків : 1972. – 203 с.
2. Влахов С., Флорин С. Непереваемое в переводе. – М. : «Международные отношения», 1980. – 234 с.
3. Гальперин И. Р. К проблеме стилистической дифференциации словарного состава современного английского языка. – М. : 1953. – 342 с.
4. Гуськова Т. И., Зиброва Г. М. Трудности перевода общественно-политического текста с английского языка на русский: Учебное пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. – М. : «Российская политическая энциклопедия», 2000. – 228 с.
5. Інтернаціоналізми та «хибні друзі» як проблема перекладу / І. В. Смуцинська // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2010. – С. 201-205.
6. Корунець І. В., Порівняльна типологія англійської та української мов. Навчальний посібник. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 464 с.
7. Курс перевода (английский-русский язык). Translation Course (English-Russian) / В. С. Слепович. – 3-е изд., доп. – Мн. : «Тетра-Системс», 2003. – 320 с.
8. Рецкер Я. И. Курс перевода с английского языка на русский для 3, 4, 5 курсов переводческого факультета. – М. : 1973. – 341 с.